

Leylâ Erbil Bibliyografyası Bize Ne Söyler?

Leylâ Erbil Edebiyatına ve Alımlanışına Verilerle Bakmak

What Do We Learn from the Leylâ Erbil Bibliography?
An Empirical Overview of Leylâ Erbil's Literature and its Reception

OLCAY AKYILDIZ - ESRA NUR AKBULAK*

Boğaziçi Üniversitesi

(olcayakyildiz@gmail.com), ORCID: 0000-0002-0892-2419.

Boğaziçi Üniversitesi, Doktora Öğrencisi

(akbulakesranur@gmail.com), ORCID: 0000-0001-5658-3581.

Geliş Tarihi: 28.05.2021. Kabul Tarihi: 18.06.2021.

“ ” Akyıldız, Olcay ve Esra Nur Akbulak. “Leylâ Erbil Bibliyografyası Bize Ne Söyler? Leylâ Erbil Edebiyatına ve Alımlanışına Verilerle Bakmak.” *Zemin*, s. 1 (2021): 8-29.

* Bu yazıda bibliyografyanın kümülatif bir çalışma olduğunu göz önünde bulundurarak bizi öncelleyen bibliyografyalara borcumuzu belirtmeye özen göstermeye çalıştık. Benzer bir biçimde hem oluşum süreci hem de sonrası için kolektif üretimin önemine vurgu yapmayı da önemsedik. Leylâ Erbil Özel Koleksiyonu'nun Boğaziçi Üniversitesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi'ne geldiği andan itibaren sürece katkı sunan pek çok isim oldu. Arşive dair listeye burada giremesek de çeşitli vesilelerle bu konuları tartıştığımız, bulamadığımız bazı bilgiler için başvurduğumuz tüm meslektaş ve arkadaşlarımıza teşekkür etmek istiyoruz. Pandemi nedeni ile kütüphaneler çoğunlukla kapalı olduğundan bu süreçte sahaflara da sıklıkla başvurduk; özellikle Cevdet Serbest'e bizimle birlikte kimi ilk baskıların peşine düştüğü için teşekkür ederiz. Nadir Kitap'ın sayfaları olmasaydı -ve tabii içinde Leylâ geçen her şeyi taramaya kalkışmasaydık- “Postacı” oyununa rastlamayacaktık. Arşiv sürecinin başından bibliyografya sürecinin tamamlanmasına dek hem fikir alışverişinde bulunduğumuz hem de her türlü teknik desteği sunma konusunda bizi yalnız bırakmayan Buket Okucu ve Umut Özbay'a, çalışmamızın son haline gelmesi için dikkat ve desteklerini esirgemeyen Fatih Altuğ, Hatice Aynur, Uğur Çalışkan, Kaan Kurt ve Merve Şen'e de ayrıca teşekkür etmek isteriz.

Özet: Bibliyografya çalışmaları, yalnızca yazarın yazdıklarını, röportajları ve hakkında yazılanları içermekle kalmaz; tarihsel ve politik bağlamı, yazarın alımlanma süreçlerini de deşifre edebilecek bir kaynak işlevi görür. Dolayısıyla bu çalışmalar, edebiyat kurumlarından yayın piyasasına, okur taleplerinden kültür politikalarına, belli bir dönemin beklentiler ufkuna dair birçok dinamiği içerir. Yazara ve yazımına dair çok yönlü ilişkiler ağının görünürlük kazanmasını sağlar. Bu makalede, hazırladığımız Leylâ Erbil bibliyografyasından yola çıkarak, Leylâ Erbil Arşivi ve dijital beşeri bilimlerin imkânlarından da faydalanarak edebi metni, yazarı ve bunlara dair sayısal verileri bir araya getirmeyi ve bibliyografik veriyi yol gösterici bir harita olarak değerlendirmeyi hedefledik. Bibliyografyanın oluşum süreci ve kategorizasyonuna dair kararların gerekçelerini de aktararak daha önceki çalışmalardan hangi noktalarda farklılaştığımızı ortaya koyduk. Bu sayede güncel çalışmalara katkı sağlamanın yanı sıra hem bibliyografya türü tartışmaya açıldı hem de verilerin analizi sonucunda Leylâ Erbil edebiyatına alternatif bir okuma sunuldu.

Anahtar Kelimeler: Leylâ Erbil, Leylâ Erbil Arşivi, bibliyografya, dijital beşeri bilimler, bibliometrik analiz

Abstract: Bibliographies are not just the lists of an author's works, their interviews, and studies written about them. They also serve as a source for interpreting the political and historical context and the history of the author's reception. Thus, bibliographical studies include a wide range of dynamics from the institutions of literature to the publication market, from the demands of the readers to the horizon of expectations of a certain period and cultural policy. The complex web of relations between the writer, their literature, the reader and the cultural context becomes visible through these studies. This article analyzes Leylâ Erbil's bibliography using information collected from the Leylâ Erbil Archive and digital humanities. Using the bibliographical data as a guide for understanding the dynamics of Leylâ Erbil's work, literary studies and literary milieu of various periods, this article asks new questions about literary history. We explain the reasons for the decisions regarding the formation and categorization of the material, and we distinguish our study of Leylâ Erbil from other bibliographical studies. This article not only aims to contribute to contemporary studies on Leylâ Erbil but it also suggests a new reading of Erbil's oeuvre and discusses the genre of bibliography as a field of literary studies.

Keywords: Leylâ Erbil, Leylâ Erbil Archive, bibliography, digital humanities, bibliometric analysis

Edebiyat araştırmacısı bir yazarın külliyatı üzerine söz söylemek istediğinde ya da yazar hakkında tek bir metne odaklanmadan daha bütünlüklü bir çalışma yürüttüğünde farklı mecralardan verileri bir araya getirerek çalışmak zorundadır. Bu tür kapsamlı bir çalışmada yazarın biyografisi, basılı eserleri ya da hakkında yapılmış eleştirel çalışmalar kadar, yazara yazılan mektuplar ya da hakkındaki dolaylı bilgi ve belgeler de önemlidir. Kimi zaman bu ilişkilerin tek yönlü olduğu düşünülse de örneğin bir mektup, her zaman o yazarın kendi edebiyatı hakkında bir açıklama barındırmayabilir, hatta mektubun ne anlatmak istediğı ancak edebi metinlerden ipuçlarıyla mümkün olabilir. Dolayısıyla yirminci yüzyıl başında Yeni Eleştiri'nin, edebiyatı bir disiplin olarak ayrıştırma motivasyonununundan da kaynaklanan bir yaklaşımla önerdiği, edebi eseri adeta bir vakum içerisinde ele alma yaklaşımının aksine yazarı, yazdıklarını, ona yazılanları, hakkında yapılan çalışmaları, tarihsel bağlama ve ideolojik konjonktüre dair bilgileri karmaşık bir ağ olarak ele almak ve deşifre etmeye çalışmaktır yapılan. Bu deşifreyon çabasının her adımda yeni sorulara ve sorunlara yol vereceğinin de bilincinde olarak yaklaşmak gerekir tüm verilere. Edebi metin gibi bir kavramı veri ile aynı cümlede kullanmak ilk anda şaşırtıcı olsa da, dijital beşeri bilimlerin sayıların ve grafiklerin daha soğuk çehresi ile edebi metni keşitiren yaklaşımları, hayli verimli ihtimaller barındırmakta.

Bir yazar hakkında bahsettiğimiz türden bütünlüklü ve kapsamlı bir çalışmaya girdiğimizde ilk ihtiyacımız olan şey, bir anlamda yol haritamız ve pusulamız o yazarın bibliyografyasıdır. O nedenle şayet bir yazar üzerine kapsamlı bir bibliyografya çalışması varsa o çalışma alanına adımıımızı biraz daha güvenle atabiliriz. Bibliyografya çalışmaları yol gösterici olmanın yanı sıra aynı zamanda okunması ve yorumlanması gereken haritalardır da. Biz de bu yazıda, hazırlamış olduğumuz bibliyografyanın oluşturulma sürecini ve tasnif mantığını aktarmakla birlikte ortaya çıkan malzemeyi yorumlamayı da deneyeceğiz. Leylâ Erbil Arşivi üzerine çalışmanın getirdiğı bazı refleks ve avantajlarla bibliyografya çalışmasını arşivden bağımsız düşünemedik. Proje ekibi olarak daha önce farklı söyleşi ve yazılarda arşiv malzemesi ve edebiyat ilişkisini tartışıp sorunsallaştırmıştık.¹ Bibliyografya hazırlama sürecinde ise arşivi sadece kayb olduğumuz

1 Leylâ Erbil Arşivi, kızı Fatoş Erbil tarafından Boğaziçi Üniversitesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi'ne bağışlanmış ve Leylâ Erbil Özel Koleksiyonu adı altında Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından 18B10P1 Kodu ve 13820 Proje Kodu ile

yerlerde haritaya tutulan bir ışık olarak kullandık. Örneğin, arşivde orijinaline ulaşamadığımız "Çekmece" öyküsünün Rusça çevirisine dair bilgiler aradık ama bulamadık. Çeviriyi ararken daha önceki Leylâ Erbil bibliyografyalarında yer almamış, arşivde de olmayan Svetlana Uturgauri'nin Leylâ Erbil'in erken dönem metinlerini detaylı olarak tartışan bir yazısını ekledik listemize. Künye bilgisine ulaşamadığımız bazı veriler için yazışmaları takip etmeye çalıştık. Örneğin, henüz Uturgauri'nin yazısının Türkçeye çevrilmediği yıllarda Uturgauri'nin yazara yolladığı bir mektuba baktık.² Bu doğrudan bir bibliyografya verisi olmasa da Leylâ Erbil'in alımlanış sürecine dair ipuçları taşıyordu.

Leylâ Erbil Edebiyatı

Bibliyografya, sınırları ve kuralları belli, noktasının, virgülünün yeri net düzenlemelerle belirlenmiş bir tür kurallar cetveli ile hazırlanan bir çalışma olsa da, üzerinde çalışılan yazarın kim olduğu, edebiyatının özellikleri, hatta belki yazarın düşünme ve üretme biçimleri bu çok net belirlenmiş çerçeveyi zorlayıp esnetebilir ya da araştırmacıya yeni yollar gösterebilir. Bu nedenle bibliyografyası hakkındaki tartışmayı yürütmeden önce nasıl bir yazarla karşı karşıya olduğumuzu hatırlamak ve sadece edebiyatının özelliklerini değil döneminin edebiyat kurumları ya da yayın piyasası gibi bağlama dair konulara da kısaca değinmek anlamlı olabilir. Bağlam sadece yazarın, burada Leylâ Erbil'in, üretimini belirlemez; nasıl alımlandığına dair bilgiler de verir araştırmacıya. Söz konusu yazar Leylâ Erbil olduğunda edebi ortamın *beklentiler ufku* her zaman belirleyici olmasa da –belki de *Cüce*'de dolaylı bir itirafına rastladığımız bir şekilde– yazarın tavrı sonsuza dek etrafta olan bitenden, yayın dünyasından,

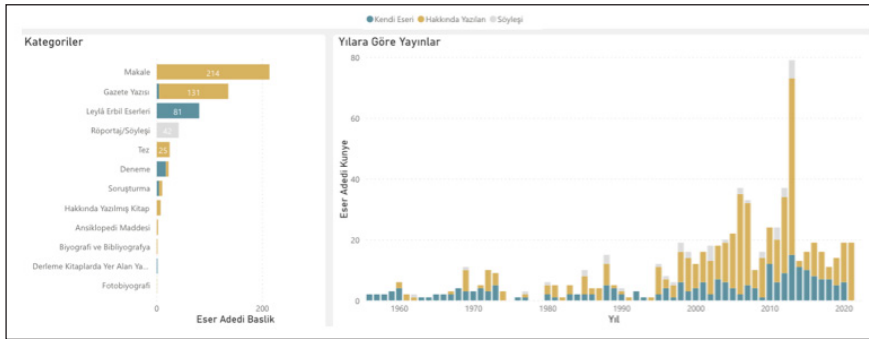
desteklenen BAP projesi kapsamında ve Merkez çatısı altında proje yürütücüsü Olcay Akyıldız ve proje asistanı Merve Şen tarafından tasnif edilmiş, kataloglanmış ve dijitize edilmiştir. Bu süreç içerisinde hem Leylâ Erbil Özel Koleksiyonu hakkında hem tasnif metodolojisi üzerine hem de arşiv edebiyat ilişkisi üzerine Şen ve Akyıldız çeşitli bildirimler sunmuş, söyleşilere katılmış, yazılar yazmışlardır. Proje hakkında detaylı bilgi almak için bkz. <http://nazimhikmetmerkezi.com/projeler/leyla-erbil-ozel-koleksiyonu/> Konu hakkındaki detaylı bir söyleşi için bkz. <https://haberler.boun.edu.tr/tr/haber/leyla-erbil-kisisel-arsivi-dijital-ortama-aktariliyor> Arşiv edebiyat ilişkisini sorunsallaştıran bir yazı için bkz. Merve Şen ve Olcay Akyıldız "Leylâ Erbil'den Kalanlar: Yazar Arşivlerinde Çoğalan Sesler ve Öznellik". *Monograf*, s. 12 (2019): 314-322. <http://monografjournal.com/sayilar/12/15-merve-sen-olcay-akyildiz.pdf>

2 Belge no: ERB.BIO.03.003.07.CR [Svetlana Uturgauri'nin 29 Şubat 1976 tarihli mektubu].

medyadan bağımsız kalamaz. 80'ler ve 90'ların Türkiye'sinde ne olup bittiği ya da aynı şekilde 90'larda yayın dünyasının şartları bize Leylâ Erbil'in uzun süren sessizliğini açıklar mı? Bu soruların yanı sıra, bibliyografya verisini analiz ederek de edebiyat eleştirisine ya da yayın piyasasının dinamiklerine dair çıkarımlarda bulunmaya çalışacağız ancak önce Leylâ Erbil'in 1950'lerin ikinci yarısından 2013'e uzanan edebiyatı nasıl bir yol kat etmişti, kat ettiği yolda karşısına neler çıkmıştı, çok kısaca bunlara değinmek yerinde olacak.

Leylâ Erbil'in yazmaya başladığı 50'lerde ve 60'larda Türkçe edebiyatta iki temel yoldan söz etmek mümkün: Bir yandan 1950 Kuşağı öykücülere ve İkinci Yeni şiiiri etrafında toplanabilecek modernist edebiyat çizgisi, diğer yanda ise temelde ezen ezilen çatışmasını merkezine alan, toplumsal meseleleri öncelikli ve doğrudan bir anlatımla ortaya koyan toplumcu gerçekçi edebiyat. Fakat ana akım edebiyat eleştirisinin bağlı olduğu yol, sınırları hayli belirli bir toplumcu gerçekçi eleştiri. Dolayısıyla *Hallaç* (1960) ve *Gecede'nin* (1968) içine düştüğü edebiyat ortamı tarafından hemen kabullenilmesi çok olası değil. Çünkü edebiyatının kaynakları arasında başından beri Freud'la birlikte Marx'ı da sayan Leylâ Erbil'in estetik anlayışı hiçbir zaman ortodoks bir sosyalist gerçekçilikle kesişmez. Leylâ Erbil, edebiyattaki yenilik arayışlarıyla ve modernist yazın geleneğini benimsemesiyle 1950 Kuşağı öykücülerıyla aynı safta durur. Biçim ve içerikte durmaksızın yenilik arayışında olması, edebiyatının deneyselliğinin yanı sıra sakınımsız politik vurgusuyla sosyalist gerçekçi edebiyat çerçevesine sığması mümkün olmayan bir edebiyat ortaya koyar. Marx, Freud, Kierkegaard ve varoluşçu felsefeyle birlikte yazarın politik pozisyonunun biçimlendirdiği edebi üretimi, aynı zamanda modernist edebiyatın avangard niteliğinden de nasibini alır. Leylâ Erbil edebiyatına dair ilk tespitler her zaman onun kuşatılamazlığı, ele avuca gelmezliği ve sınır tanımazlığı olmuştur. Gramer kurallarını ya da noktalama işaretlerini tanımayan bu tavır, yüzeysel bir estetik oyun değildir hiçbir zaman. İçine düştüğü erkek dilin katı kuralları kadar patriarkanın yapısal sorunlarına da itiraz etmenin yoludur bu sınır tanımazlık. Dolayısıyla kendi döneminde anlaşılması, üzerinde uzlaşmaya varılması pek de kolay olmayan bir edebi üretimdir söz konusu olan. Leylâ Erbil anlatacaklarını dolaylandırmayı, ters köşe yaparak okurun zihnine meydan okumayı tercih eder edebi evreninde. Tüm bunların neredeyse doğal bir sonucudur az okunur, zor eleştirilir olmak. Daha sonra değineceğimiz üzere, bilhassa 2010'lardan sonra Leylâ Erbil'e yönelik

akademik ve eleştirel ilginin arttığını görüyoruz. Bu da, Leylâ Erbil edebiyatına yönelik bir tür retrospektif ilgiyi de gerektiriyor. Örneğin, basıldığı yıllarda çok az ilgi görmüş *Gecede* kitabının farklı yayınevlerinde toplamda on ikinci baskıya dek ulaşan baskı sayısından söz edebiliyoruz ya da baskı sayıları dikkat çekici bir artış göstermese de örneğin "Vapur" öyküsünü farklı perspektiflerden değerlendiren çalışmaların arttığını ve Leylâ Erbil edebiyatının her geçen gün daha fazla kurcalandığını fark edebiliyoruz. Bu doğrultuda da, hem elimizdeki sayısal verilerle hem de bu veriler üzerinden kimi zaman spekülâtif sayılabilecek değerlendirmelerle Leylâ Erbil edebiyatının okur, eleştirmen ve yayıncılık nezdinde neye tekabül ettiğine dair belli çıkarımlarda bulunmaya ve araştırmacılara bu noktada yardımcı olabilecek veriler sunmaya çalışacağız.

Leylâ Erbil'in yazı ve eserlerinin, hakkında yazılanların, kendisiyle yapılan söyleşilerin yıllara göre dağılımı

Bibliyografya Çalışmasının Tasnifine Dair

Bibliyografya çalışmaları, teknik ve mekanik bir çalışma sürecinin ürünü olarak görülse de eksiksiz bir çalışmaya ulaşmak hedeflendiğinde metinlerdeki değinilerin ya da daha önce ortaya konmamış bölümlerin keşfi için üzerinde çalışılan yazar ya da konuyla doğrudan ilintili görünmeyen birçok metnin de okunup değerlendirilmesi gerekir. Bu sebeple elde edilen verilerin değerlendirilmesi, daha sonra tutarlı bir şekilde tasnif edilmesi zorunludur. Biz de Leylâ Erbil bibliyografyasını hazırlarken edebi eserlerinin, farklı mecralarda yazdıklarıyla ve hakkında yazılan yazıların künye bilgilerini belli kategoriler altında bir araya getirerek araştırmacılar için kapsamlı bir kaynakça sunmayı hedefledik. Dört ana kategoride tasnif ettiğimiz verileri o metni kimin kaleme aldığından yola çıkarak ayrıştırdık. Önce yazarın kendi yazdıkları, ardından onun hakkında başkaları

tarafından yazılanlar ve sonra da bir tür ortak çalışma olarak değerlendirileceğimiz söyleşiler ile her tasnifin değişmez kategorisi: “diğer” başlığı. Bu sayede Leylâ Erbil yazınının gelişimini tespit etmek, farklı dillere çevirilen eserlerinin, kendisi ve eserleri hakkında yazılan yazıların sunduğu veriler üzerinden yazarın edebiyat kamusunda alımlanışına dair çıkarımlarda bulunmak mümkün olacaktır. Yazarın üretim süreci, kendi yazdığı ve hakkında yazılan yazıların genelde hangi eser ve konular ya da yazarın hangi yönleri üzerinde durduğu, daha çok hangi mecralarda yayımlandığı üzerine yapılacak değerlendirmeler, söz konusu çıkarımlara kaynaklık edecektir.

Leylâ Erbil’in yazdığı kurmaca ve kurmaca dışı kitap ve metinleri ele aldığımız bu bölümde yazarın üretim seyrini takip edebilmenin mümkün olması adına kitap ve metinleri kronolojik şekilde listeledik. Listenin ilk alt başlığında yazarın farklı yayınevlerinde yayımlanan kitaplarının künye bilgileri yer almaktadır. 1960 yılında Dost Yayınları’ndan çıkan ilk kitabı *Hallaç*’tan başlayarak yazarın tüm eserlerinin künye bilgisine ulaşmayı hedeflese de eserlerinin Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları’ndan çıkan tüm baskılarına ulaşmamız mümkün olmadı. Bu sebeple yayım yıllarına ulaşılabilen eserlerin künye bilgilerini eksiksiz sunarken kaçınıcı baskı olduğu bilgisine ulaşıp yayım yılı tespit edilemeyen eserler için yayınevi adına ve kaçınıcı baskı olduğuna dair veriler sunuldu. Kendi yazdıkları altındaki ikinci alt kategoriye oluşturan “Öykü” başlığı altında hem kitaplarında yer alan öykülerin ilk defa hangi mecrada, kaç yılında yayımlandığına hem de derleme ve antolojilerde yer alan öykülerine dair veriler bir araya getirildi. Yazarın daha önce herhangi bir kitabına girmeyen, 1956 yılında *Yeni Ufuklar* dergisinde yayımlanan “Sanrı” öyküsünü ve 1968 yılında *Papirüs* dergisinde yayımlanan “Postacı” adlı oyununu keşfetmek heyecan verici olmakla birlikte edebî üretimine dair henüz keşfedilmemiş metinlerin var olabileceği yönünde bir soru işareti de uyandırdı. Hem yazarın daha önce fark edilmemiş eserleri için hem de tarihleri elimizdeki bibliyografyada eksik olan baskılar için araştırmacı ve okurların katkısı çok kıymetli olacaktır. Basılı olarak yayımlanmasının ardından Boğaziçi Üniversitesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi web sayfasında çevrimiçi olarak kullanıma açacağımız bibliyografya çalışmasının daha sonra katkılarla genişlemesini ve ortak bir çalışmaya dönüşmesini hayal ediyoruz. Erbil nasıl *Tuhaf Bir Kadın* için retorik de olsa böyle bir katkı çağrısında

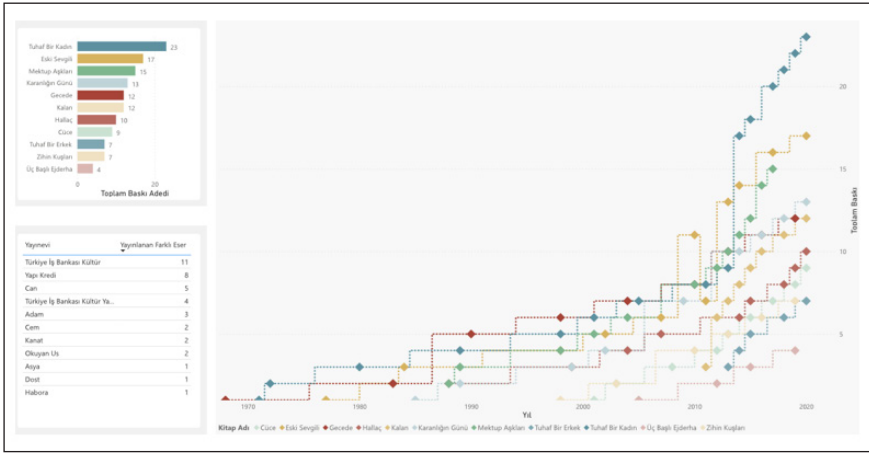
bulunmuşsa³ metinlerini hep dinamik süreçler gibi kurgulamış bir yazarın bibliyografyası için biz de açık çağrıda bulunmak istiyoruz ki, mümkün olduğunda eksiksiz bir döküme ulaşmak mümkün olsun.

Verileri Yorumlamak

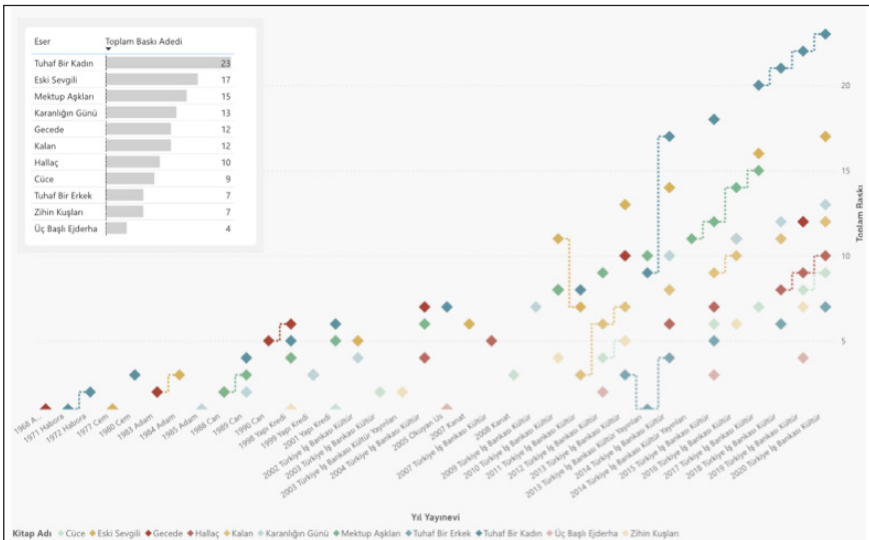
Tüm bu veriler, yazarın Türkçede ortaya koyduğu üretimin seyrini sunmakla birlikte Türkiyeli okurun Leylâ Erbil kitaplarına yönelik ilgisini bilhassa kitapların yayınevi süreçleri üzerinden somutlamakta. Hangi öyküleri derleme ve antolojilerde kendine yer buldu, birden fazla kere basıldı, hangi kitapları diğer kitaplarına göre daha fazla baskı yaptı, yazar hangi yıllar arasında üretimine ara verdi ya da hangi yıllarda üretimi arttı; tüm bunlar, Leylâ Erbil'in yazma serüvenine ve okur topluluğu tarafından alınılmasına dair önemli veriler sunmaktadır. Söz gelimi, elimizdeki verilere baktığımızda yazarın edebî üretiminin ilk durakları sayılabilecek *Hallaç*'ın (1960) bizim tespit ettiğimiz kadarıyla Dost, Can, Yapı Kredi ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları olmak üzere toplamda on bir ve *Gecede*'nin (1968) herhangi bir yayınevi bünyesine girmeden Asya Matbaası'nda kendisinin bastırıldığı baskısı başta olmak üzere Adam, Can, Yapı Kredi ve Türkiye İş Bankası Yayınları'nda toplamda on iki baskı yaptığını görüyoruz. Oysa bunların peşi sıra çıkan *Tuhaf Bir Kadın* (1971), 2020 yılına dek yirmi üç baskı yapmış görünüyor. Buradaki farkın neden kaynaklandığı bir tartışma konusu. *Eski Sevgili* (1977) toplamda on altı baskı yaparken *Karanlığın Günü* (1985) on iki baskıda kalıyor. Dolayısıyla bunun türsel farktan kaynaklandığını ve satış rakamlarının roman türünün lehine işlediğini söylemek mümkün olmasa da, *Tuhaf Bir Kadın*'ın tüm kitapları içinde hem başka dillere en çok çevrilen hem de en çok baskı yapan eseri olması, üzerinde durulması gereken bir fark ortaya koyuyor. Elimizdeki veriler sadece bu sayıları ve farkları tespit için yeterli olsa da neden sorusuna cevap ararken ister istemez kitap isimlerinin okur üzerindeki etkisi ve kitapların baskı ve satış rakamlarına etkileri üzerine de düşündük. *Tuhaf Bir Kadın* benzeri bir kitap ismine Türkçede daha önce rastlanmış mıydı ya da *Eski Sevgili* ve *Mektup Aşkaları*'nın satış rakamlarının isimleri ya da pazarlanma

3 Leylâ Erbil Özel Koleksiyonu'nda yer alan bir mektup taslağında yazar kendisi öldükten sonra yayıncısının ve yeni kuşakların Mustafa Suphi'nin ölümü konusunda yeni bulunan belgeleri metne dahil etmesi konusundaki isteğini belirtir. Böylece kolektif bir metin çıkacaktır belki ortaya. Belge no: ERB.BIO.04.036.01.CR [Cengiz Gündoğdu'ya yazılan 21.02.2000 tarihli mektup taslağı.]

yöntemleri ile ne kadar alakası vardı gibi sorular, eleştirel edebiyat metni çalışmalarının değilse de edebiyat sosyolojisinin, yayın tarihi çalışmalarının alanına girer. Belki bu aşamada bu tespitleri netleştirerek ileride başka yazarların benzer dönemlerdeki yayın sayıları ile karşılaştırmalı bir analize de gidilebilir ya da kitap isimlerinden yola çıkarak oluşturulacak analizler, okur beklentileri yahut kitap satın alma alışkanlıkları, farklı dönemlerden rakamların karşılaştırılması ile ortaya konabilir.

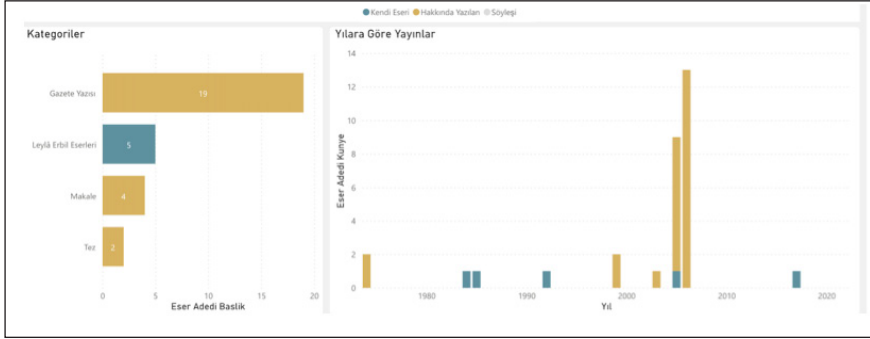
Leylâ Erbil kitaplarının yıllara göre toplam baskı adetleri

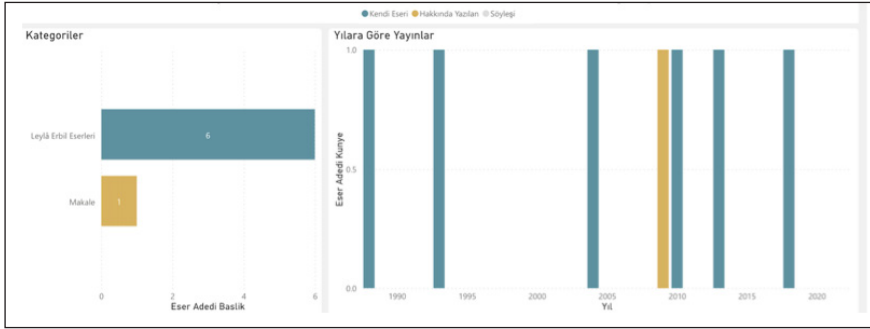
Leylâ Erbil kitaplarının yıllara göre farklı yayınevlerindeki toplam baskı adetleri

Çevirilere Dair

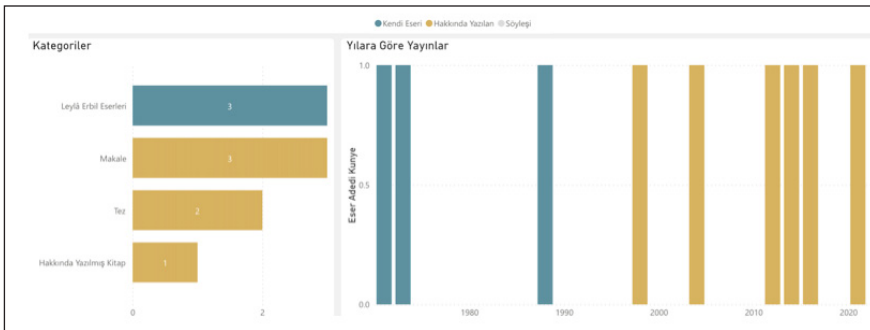
Öte yandan "Başka dillere çevrilen eserleri" başlığı altında yazarın hem kitapları hem de öykülerinin hangi yıllarda hangi dillere çevrildiğini görmek mümkün. Daha çok 1980'li yıllarda ve 2000'lerde yoğunlaşan çeviri faaliyetlerinden anladığımız kadarıyla Leylâ Erbil eser ve metinlerinin büyük çoğunluğu Türkçeden Almancaya çevriliyor ve yazarın İngilizce, Almanca ve Fransızca, Hırvatça, Kürtçe ve Bulgarcaya çevrilmiş kitaplarıyla öyküleri bulunmakta. Dolayısıyla farklı dillerde yayın yapan yayınevlerinin ve farklı okur kitlelerinin Leylâ Erbil edebiyatına dair bir keşiflerinin olduğunu söylemek mümkün. Almanca, Hırvatça, Fransızca, Bulgarcaya çevrilen *Tuhaf Bir Kadın*'ın yazarın en çok çevrilen eseri olduğunu görüyoruz. Almanca çevirilere -sadece Leylâ Erbil özelinde değil genel olarak Türkçe edebiyatın Almancaya çevrilme sürecine- ivme verense Unionsverlag'ın Robert Bosch Vakfı desteği ile hazırlanan ve "Türkiye Kitaplığı" çatısında toplanan Türk Edebiyatı dizisi. Halit Ziya Uşaklıgil, Halide Edip Adivar, Oğuz Atay, Murat Uyrkulak ve Ahmet Ümit gibi yazarların eserleri de bu proje kapsamında yerini alıyor. *Tuhaf Bir Kadın*, Ahmet Ümit'in *Sis ve Gece* (1996, Cem) romanıyla birlikte bu dizide yayımlanan ilk iki kitaptan biri. Dolayısıyla aslında ne edebiyat anlayışları ne de dönemleri açısından birlikte düşünülemeyecek iki kitap hakkında kimi zaman ortak tanıtım yazıları yayımlanıyor. Doğrudan Leylâ Erbil'den kaynaklanan bir nedenle değil de yayınevinin tanıtım kampanyası sonucunda bu çevirinin ardından *Tuhaf Bir Kadın* üzerine pek çok Almanca yazı yayımlanıyor, birçok radyo programında kitaptan bahsediliyor. Bu gruptaki yazıların dikkat çekici sayısını fark ederek araştırmamızı genişlettik ve bu Almanca yayınları bibliyografyaya ekledik. Yazılar her zaman detaylı akademik eleştirel yazılar olmasa da hem yayın, çeviri ve alımlanma süreçlerine hem de özel olarak bu romanın Alman okura nasıl sunulduğuna dair bilgiler içermekte. Benzer bir biçimde hem *Tuhaf Bir Kadın*'ın hem de *Karanlığın Günü*'nün Fransızca çevirileri sonrasında yayımlanmış yazılar ve bu çevirilerin o dillerdeki akademik çalışmalar için bir kaynak oluşturup oluşturmadığı da peşine düşülebilecek sorulardan.

Leylâ Erbil'in Alıncaya çevrilen eserleri ve hakkında Alıncaya yazılmış yazıların yıllara göre dağılıımı

Leylâ Erbil'in Fransızcaya çevrilen eserleri ve hakkında Fransızca yazılmış yazıların yıllara göre dağılıımı

Leylâ Erbil'in İngilizceye çevrilen eserleri ve hakkında İngilizce yazılmış yazıların yıllara göre dağılıımı

Kurmaca Dışı Kalemle Leylâ Erbil

Leylâ Erbil'in kurmaca dışı yazıları, ayrı bir başlık altında ele alınarak yazarın dergi ve gazetelerde yazdığı, derleme kitaplarda yer alan yazıları alt başlıklar halinde bir araya getirildi. Yayına hazırladığı tek kitap *Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar* (1996) kitabı ise ayrı bir başlık altında sunuldu. Bu kitap yalnızca mektuplardan oluşmaz, yazar sadece elindeki mektupları bir kitap halinde toplamamıştır; mektuplardan önce "Benim Gözümle Tezer Özlü" başlığı altında dört kısa yazı yer alır ("Son Aşk", "Yazarın Ülkesinde Bir Gezinti ya da 'Burası Bizi Öldürmek İsteyenlerin Yurdu...'", "Sevgi ya da Sanat Dünyasında", "Dostluğumuza, Hastalığa ve Ölüm Meleşine Dair"). Dolayısıyla, bibliyografya mantığı ve metni kaleme alan özne açısından tasnif edildiğinde, bu kitabı da iki ayrı kategoride ele almak ve bahsi geçen yazıları ayrıca listelemek mümkün. Kitap, Leylâ Erbil'in yayına hazırladığı Tezer Özlü mektuplarından ve kendisinin yazdığı yazılardan oluşur. Bibliyografyanın yol gösterme niteliği düşünüldüğünde -biz bu çalışmada bunu yapmamış olsak da- aslında kitabın ilk kısmının ayrıca da tasnif edilmesi ve daha da önemlisi kitabın niteliğini bilmeyen okurlar için parantez içine bu kitapta sadece mektupların olmadığı notunun düşülmesi gerekir.

Leylâ Erbil'in denemelerini bir araya getirdiği *Zihin Kuşları* (1998) toplamda yedi olmak üzere, Yapı Kredi Yayınları'nda bir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nda altı baskı yapmış. Kitapta ilk defa bu eserde yazdığı yazılar yer aldığı gibi başka platformlarda yazdığı yazıların da bir kısmını bulmak mümkün. Güncel siyaset üzerine yaptığı eleştiriler, diğer yazarların edebiyatı üzerine kaleme aldığı değerlendirme yazıları, özgürlüğü, hümanizmi, geri kalmışlığı, çağdaşlık sorununu kamusal aydın vasfıyla tartışmaya açtığı değerlendirmeler dikkate alındığında Leylâ Erbil'in düşünce dünyasını, görüşlerinin edebiyatını biçimlendirmedeki etkisini tespit etmek mümkün. Bibliyografyada daha önce farklı mecralarda kaleme aldığı yazılarından *Zihin Kuşları*'na giren yazıları araştırmacıları bilgilendirmek amacıyla belirttik. Yazarın hem edebiyatını hem de politik duruşunu irdelemeyi mümkün kılan bu yazılarının yanı sıra edebiyat topluluğuna yönelik eleştirilerini kaleme aldığı yazıların, diğer yazar ve eleştirmenlerle girdiği polemiklerin de edebiyat tarihi çalışmalarına kaynaklık edebilecek öneme sahip olduğunu vurgulamak gerekir. Dönemindeki sanat tartışmalarından, edebiyat eleştirmenlerinin takındığı tavra, "Sait Faik Armağanı" özelinde ödüllerin edebiyat dünyasında sebep olduğu yozlaşmaya dek birçok

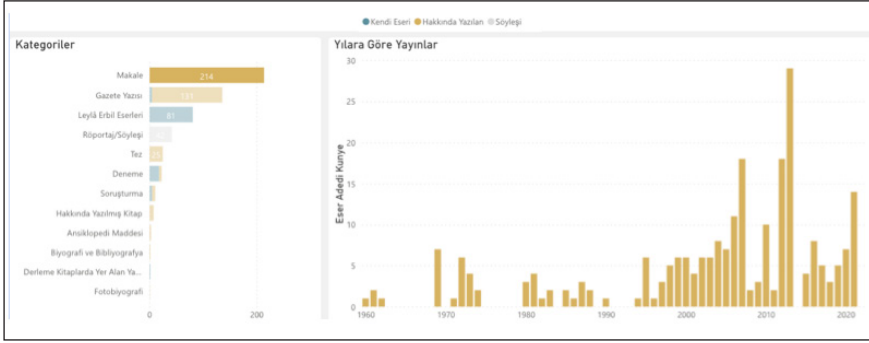
konuya değinen Erbil, yazar ve eleştirmenleri açıkça hedef almaktan çekinmeyen bir tutuma sahip. Dolayısıyla Leylâ Erbil'in edebi üretimini yanı sıra edebiyat eleştirisinin gereklilikleri, icrası ve Türkiye'de içerdiği sorunlara kafa yordüğünü görüyoruz. Bu tartışmaların sistematik izlerini ve takibini Arşiv'de de görmek mümkün. Buradan hareketle bibliyografyada listelenen bu alandaki yazıların konuyla ilgili başka yazışmalar ile birlikte yayıma hazırlanabileceği ve bunun da kültür ve yayın tarihi için anlamlı bir katkı oluşturacağı fikri ortaya çıktı.

Leylâ Erbil Çalışmaları

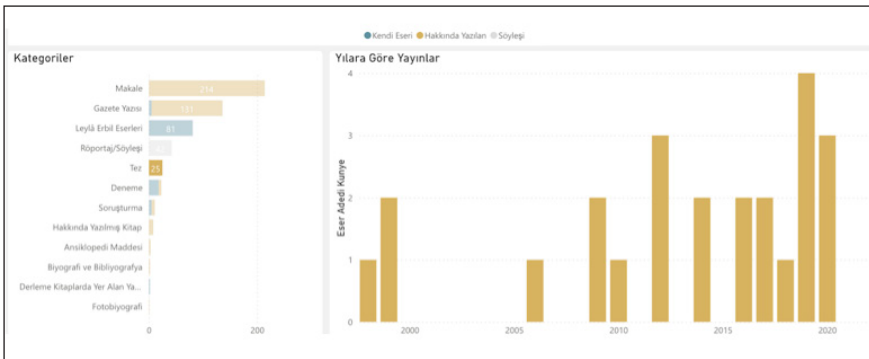
Leylâ Erbil'in eserleri hakkında yazılanları oluşturan, bibliyografyanın ikinci ana kategoride ise kitap ve kitap bölümleri, tezler, makaleler, gazete ve dergilerde yayımlanan yazılar, ansiklopedi maddeleri ve antoloji bölümleri ayrı birer alt başlık altında, araştırmacılar için kolaylık sağlaması adına yazar soyadlarına göre alfabetik bir şekilde sunuldu. Ancak web sitesinde bibliyografyanın hem alfabetik hem de kronolojik şekilde düzenlenmiş iki versiyonunu da sunmayı planladık. Bu sayede araştırmacıların Leylâ Erbil hakkındaki yazıların hem hangi eleştirmenlerce hem hangi yıllarda kaleme alındığını sistematik biçimde görmeleri ve değerlendirme yapmaları mümkün olabilecek. Hakkında yazılan kitap ve metinlerden oluşan bu bölümün ilk alt başlığında Leylâ Erbil hakkında yazılan kitap ve kitap bölümlerini ele aldık. Kitabın tamamı -*Leylâ Erbil'de Etik ve Estetik*, ,,bir tuhaf kuştur gölgesi zihin,, gibi- ya da kitabın bir bölümü yazara ve eserlerine hasredilmişse bu kategori altında ele aldık. Öte yandan derleme kitaplarda yer alan makaleleri araştırmacıların fikir sahibi olması ve üretimin içeriğini görebilmeleri için makaleler başlığı altında da tek tek sıraladık. Bu kategoride de söz konusu diğer alt kategorilerin her birinde olduğu gibi 2000'lerden sonra dikkate değer bir artış olduğunu görüyoruz. Biri dışında hepsi 2007-2017 yılları arasında kaleme alınan kitap ve kitap bölümlerinin istatistiksel oranı, diğer alt kategorilerde de olduğu gibi 2000 sonrasında Leylâ Erbil'in araştırmacı ve eleştirmenlerin dikkatini çok daha fazla çektiğini göstermekte. Bu değişikliğin farklı dinamiklerle ilişkisi ise yine bir başka çalışmanın konusu olacak kadar çetrefilli. Bu yıllar aynı zamanda çok sayıda yeni özel ve devlet üniversitesinin de açıldığı yıllar, dolayısıyla bu oranların beşeri bilimler, edebiyat okuyan öğrenciler ve edebiyat üzerine çalışan araştırmacılarının artmasıyla ilişkisi araştırılabilir. Yayın dünyasındaki gelişmelerle edebiyat dergilerinin, farklı akademik yayın mecralarının artıp artmadığına bakılabilir. Biz ise bu rakamların önemini

farkında olarak, artan eleştirel ve akademik çalışma sayılarının bu rakamlarla da ilişkili olabileceğine işaret etmekle birlikte değişen eleştirel yaklaşımların ve beklentilerin, edebiyata akademik yaklaşımların çoğullaşmasının önemine vurgu yapmak istiyoruz. Buna üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde yapılan akademik çalışmaların 1950'ler sonrasına ve güncel edebiyata doğru genişlemesinin etkisini de eklemek gerekir. Burada 2006 yılında Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi ile Türkiye Yazarlar Sendikası'nın birlikte düzenlediği "Tuhaf Bir Yazar: Leylâ Erbil'de Etik ve Estetik" başlıklı sempozyumundaki bildirilerden oluşan, henüz hakkında herhangi bir müstakil çalışma yokken derli toplu ilk Leylâ Erbil çalışması olan Süha Oğuzertem'in yayıma hazırladığı *Leylâ Erbil'de Etik ve Estetik* (2007) kitabına da değinmek gerek. Açılış konuşmaları, Leylâ Erbil'in yaşam öyküsü ve bibliyografyası, birçok bildiri ve mesajdan oluşan bu kitabın dışında Kaya Tokmakçioğlu'nun yayıma hazırladığı bir diğer Leylâ Erbil kitabı ise ,,bir tuhaf kuştur gölgesi zihin,, (2013). Bu derlemelerin daha sonra ortaya konacak çalışmalara ön ayak olduğunu ve kaynaklık ettiğini söylemek mümkün. *Leylâ Erbil'de Etik ve Estetik* kitabında yazarın tek tek kitapları üzerine detaylı çalışmalar kadar edebiyatının genel özelliklerini ortaya koyan yazılar da önem taşıyor. Erbil'in yazın geleneğinin yanı sıra fikirlerinin edebiyatını biçimlendirmedeki etkisinin tartışıldığı bu metinlerde başkaldırı retoriği, isyan estetiği, siyasal söylemin edebiyatındaki işlevi, bireysel ve toplumsalın üst üste bindiği metinsel katmanlar tartışmaya açılmış; yazarın aykırı edebiyatının arkeolojisine dair kapsamlı tartışmalar ortaya konmuştur. Kendisinden sonraki çalışmalarda, özellikle tezlerde sıklıkla karşılaştığımız Erbil edebiyatındaki aykırı karakterlerin işlevi, cinsel ahlakın eleştirisi, siyasal yozlaşmanın öfkesi ve Erbil'in içerikte olduğu kadar biçimde de ortaya koyduğu denemeler, bu çalışmada tartışmaya açılır ve Erbil edebiyatına dair kapsamlı bir temel oluşturur. Çoğunlukla bu tartışmaları odağına alan tez çalışmalarına baktığımızda ise 2005 yılına dek Leylâ Erbil hakkında üç tane tez yazılmışken bu rakam, 2005-2021 yılları arasında yirmi üçe ulaşıyor. Tez sayılarındaki artışın üniversite sayılarındaki artışla mı yoksa akademinin çalışma alanlarının genişlemesi ile mi ya da halihazırdaki edebiyat bölümleri dahil olmak üzere yeni açılan bölümlerin ders izlenceleriyle mi daha fazla ilgili olduğunun spekülatif olmayan bir biçimde tartışılması için de daha detaylı ve karşılaştırmalı analizlere ihtiyaç var. 1960'lı yıllardan 1990'ların sonuna dek yazar hakkında tek tük makaleler

kaleme alınırken 2000 sonrasında bu oran yaklaşık iki buçuk katına çıkmakta. Yazarın ölüm yılı 2013'te ise hakkında yazılan makalelerin oranı zirve bir noktaya taşınıyor ve 2020'lere kadar bu oran yer yer azalsa da Leylâ Erbil edebiyatı, araştırmacı ve eleştirmenlerin odağını teşkil ediyor. 2000 yılına dek gazete ve dergilerde çok az sayıda yazı yer alırken bu oranın diğer kategorilerde olduğu gibi 2000'lerden sonra istikrarlı biçimde arttığını ancak yazarın ölüm yılı olan 2013'ten sonra neredeyse hiçbir gazete yazısının çıkmadığını görüyoruz. Bu dramatik değişimi Leylâ Erbil'e yönelik ilgiden ziyade yazılı basın yerini çevrimiçi mecralara bırakmasıyla açıklamak mümkün görünmekte. Nitekim aynı oranda tersine bir ivme, 2010 yılından itibaren çevrimiçi mecralarda görülmekte. Buna adına düzenlenen farkı etkinlikleri, onur ödülleri eklemek de mümkün.

Leylâ Erbil üzerine yazılan makalelerin yıllara göre dağılımı

Leylâ Erbil üzerine yazılan tezlerin yıllara göre dağılımı

Yazarla Söyleşiler ve Bibliyografya Çalışmaları

Diğer iki ana kategoriye ise yazarın kendisiyle yapılan söyleşiler ve “diğer” başlığı altında bir araya getirdiğimiz araştırmacılar tarafından hazırlanmış Leylâ Erbil biyografisi ve bibliyografyaları oluşturuyor. Bibliyografya hazırlarken bu kategorilere sığmayan verileri çözüm olarak “diğer” kategorisinde bir araya getirsek de bunu, dışarıda bıraktığımız malzemenin farkında olarak yaptık. Önceliğimiz araştırmacılara yol gösterebilecek, çalışmalarına kaynaklık edebilecek sistematik verileri bir araya getirmek olduğu için bu amaca hizmet etmeyen mesajları, konuşmaları ve gazetelerde, internet sitelerindeki örneğin Leylâ Erbil’in kitaplarının çıktığına, yazarın yayınevi değiştirdiğine ya da yeni kitaplarının çevrildiğine, yazarın aldığı ödüllere dair haberleri dışarıda bıraktık. Bu verileri sunmak edebiyat tarihi ve edebiyat sosyolojisi çalışmaları açısından anlamlı olsa da bibliyografyanın amaç ve kapsamını belirlemeyi imkânsızlaştıracağı için amacımız doğrultusunda bir çerçeve oluşturmayı tercih ettik. Bibliyografya çalışmamız esnasında hazırladıkları Leylâ Erbil biyografisi ve bibliyografyalarından faydalandığımız Nilay Özer (2007), Hülya Dünder (2007) ve Elmas Şahin’e de (2013) bu vesileyle teşekkür ederiz. Ayrıca Karin Schweissgut’un 1999 yılında Berlin Üniversitesinde yüksek lisans tezi olarak hazırladığı, daha sonra *Individuum und Gesellschaft in der Türkei: Leylâ Erbil’s Roman Tuhaf Bir Kadın (Eine Sonderbare Frau)* başlığıyla kitaplaşan çalışması da, bibliyografya hazırlama sürecinde bize kaynaklık etti. Karin Schweissgut, doğrudan bir Leylâ Erbil bibliyografyası hazırlamamış olsa da, tez çalışmasının bibliyografyasında özellikle öykülerin ilk basım bilgileri ve Mustafa Suphi tartışmaları hakkındaki yazılar olmak üzere ilk önemli araştırmayı yapmıştır. Bibliyografya çalışmalarının kümülatif niteliği dikkate alındığında her bir çalışma, kendisinden önce ortaya konan birikimden de faydalanmakta. Bu nedenle henüz hiçbir çalışma yokken ortaya konan bu işler, kendisinden sonraki çalışmalara katkı sağlaması ve kaynaklık etmesi açısından oldukça yol gösterici.

Bu Bibliyografyada Yeni Olan: Türsel İtirazlar, Eleştirel Basım Önerileri

Tüm bu değerli çalışmaların üzerine gözden kaçmış verileri dahil etmeyi, kimi ihtilaflı bilgileri karşılaştırarak en doğru bilgiye ulaşmayı ve olabildiğince eksiksiz bir çalışma ortaya koymayı hedefledik. Öte yandan bu çalışmalardan özellikle kategorizasyon sürecinde ayrıldığımızı söyleyebiliriz. Sanırız ki en temel ayırım, Leylâ Erbil eserlerini türsel ayırım yoluna gitmeden sıralamayı tercih etmemiz oldu. Standart yazar

bibliyografyalarında istisnalar olmakla birlikte genel eğilim, eserleri türlere göre ayırmaktır. Leylâ Erbil bibliyografyasında bu sistemi tercih etmiş olsaydık roman, öykü, deneme, şiir gibi kategorilerle ilerlemiş olacaktık. Ancak en başta da belirttiğimiz gibi bu bibliyografyada ana kategori kriterimiz, bahsi geçen eserin kim tarafından üretildiği oldu. Leylâ Erbil'in kendisi tarafından yazılmış kitapların tasnifinde ise öncelikle kurmaca ve kurmaca dışı ayrımı yaptık ki bu bile bu ve benzer sınırları da zorlayan Leylâ Erbil için tartışılabilir bir tasnif.⁴ Kurmaca eserlerini ise türsel bir ayrıma tabii tutmadık çünkü zaten hem başından beri türsel sınırları zorlamış hem de kitaplarının farklı baskılarında kendisi de tür kararlarını değiştirmişti. Eğer türsel bir ayrım yapmış olsaydık aynı kitabın farklı baskılarını değişik kategoriler altında listelememiz gerekecekti. Yazarın, eleştirmenlerin ve yayınevlerinin tür konusundaki tespit ve tercihlerinin ne denli farklılaştığını düşününce yeni bir kategorizasyon önermek yerine bu geçişken hali tartışmanın Leylâ Erbil edebiyatı araştırmalarına daha anlamlı bir katkı sunabileceğini düşündük. Süreç içerisinde hem kendi aramızda hem de konu üzerine çalışan diğer araştırmacılarla –hatta kimi zaman yayıncılara da danışarak– yürüttüğümüz tartışmalarda öne çıkan bir konu *Üç Başlı Ejderha* kitabı hakkındaydı. Kitabı hangi tür altında düşünmek doğruydum? İki ayrı bölüm müydü söz konusu olan yoksa aynı metnin parçaları mı? Yazar novella açıklamasını ne zaman kullanmıştı? *Cüce* ve *Üç Başlı Ejderha*'nın kesişen yayın süreçleri, farklı yayınevlerinin tercihleri de bu süreci karmaşıklaştırır. Leylâ Erbil üzerine “Travmatik Poetika: Leylâ Erbil'in Son Metinlerinde Tanıklık ve Ufukları” (2018) başlıklı yüksek lisans tezini yazmış olan Uğur Çalışkan, *Üç Başlı Ejderha* kitabının bir bütün olduğunu iddia eder. Çalışkan'a göre kitapta ayrı bir bölüm gibi görünen ve daha önce farklı bir mecrada yayımlanmış “Bir Kötülük Denemesi”, “Üç Başlı Ejderha” anlatısından ayrı düşünülemez. Durum böyle olunca da onun iddiasına göre kitabın tür tartışması farklı bir boyut kazanır. Türsel bir ayrım yapmadığımız için biz bu bibliyografyada *Üç Başlı Ejderha*'yı “Üç Başlı Ejderha” ve “Bir Kötülük Denemesi” başlıklı iki anlatı olarak ele aldık ve müstakil olarak basıldığı için de “Bir

4 Leylâ Erbil, türe dair düşüncelerini, katı türsel ayrımlara neden itiraz ettiğini şu cümlelerle açıklar: “evet, benim türlerle başından beri zorum var. belli kalıplarla yazmayı reddederek işe başladım (*hallaç*). tür sözcüğü sınırlar ve sınıfları çağırıyor bana. şuradan öteye geçemezsin gibi. yani ideolojileri çağırıyor. her şeyin ezberlettirilmiş, yüzeysel, metonomiksi algılatırılması olay. olabiliyorsa tür sorunun böyle bir önyak olmayı ister.” Yalçın Armağan ve Erkan Irmak. “Beni Günah Çıkarmaya Zorlamak İstiyorsunuz Sanki”. *Yeni yazı*. s. 11 (Eylül 2012): 87-101.

Kötülük Denemesi" için ayrı bir girdi de oluşturduk. Bibliyografya çalışması fikri, Leylâ Erbil arşivi üzerine çalışırken ortaya çıktığı için ister istemez sistematığımızı basılmış metinler üzerinden yapsak da müsveddelerin türe dair söylediklerine de zaman zaman kulak verdik. Bunun en iyi örneklerinden birisi de yıllara yayılmış *Kalan* romanı taslakları idi. Yazarın hem elle hem de bilgisayarda yazdığı farklı yıllardan kalma birbirini içine geçmiş farklı isimlerle kaydedilmiş bu taslaklarda kitabın son haline kadar şiir roman haline rastlamadık örneğin. Öte yandan uzun yazılmış parçalardan nelerin damıtıldığını, eksiltildiğini takip etmek mümkün olabilir. Her ne kadar basılmış eserler üzerine düşünüyor olsak da uzun yıllara yayılmış, farklı isimlerle yeniden yeniden yazılmış müsveddeler yazarın tür konusundaki dinamizminin de işaretçisi idi; görmezden gelemezdik.

Türe dair tartışmalar içerisinde bahsettiğimiz gibi, Leylâ Erbil metinlerinin farklı baskılarında yalnızca türe dair tasnifler değişmez; yazar, kitaplarının farklı baskılarında ekler, çıkartmalar ya da öykü kitaplarında sıralama değişiklikleri yapar. Baskı farkları her zaman yazarın tercihlerinden kaynaklanmasa da Leylâ Erbil metinlerindeki çoğu değişiklik -formata dair bazı unsurlar da dahil olmak üzere- kelimenin tam karşılığı ile yazarın elinden çıkar. Bir önceki baskısını eline aldığı kitaplarının üzerine elle notlar düşer ve değişecek noktaları işaretler Erbil. Bu değişikliklerin bibliyografya açısından önemi de, örneğin *Tuhaf Bir Kadın* kitabının birinci baskısı ile on üçüncü baskısını aynı metin olarak ele alamayacağımız bilgisi. Dolayısıyla, araştırma kitaplarında olduğu gibi üzerine düşülmüş bir genişletilmiş yeni baskı notu da olmadığından araştırmacı ve okurlar, bu baskı farkları konusunda da dikkatli olmalı. Baskı farklarının detaylı bilgilerini vermek için bibliyografya sistematığı yeterli olmasa da bibliyografyanın nelğini tartıştığımız bu yazıda *Tuhaf Bir Kadın*'ı mercek altına alabiliriz. İlk ve ikinci baskıları 1971 ve 1972'de peş peşe Habora Yayınları tarafından gerçekleşen kitabın ne bu iki baskısında ne de Cem Yayınevi'nden çıkan 1980 tarihli üçüncü baskısında daha sonraki baskılara eklenen belge ve alıntılar var. 1989 Can Yayınları baskısında ilk defa tek bir belgeye yer veren Leylâ Erbil, daha sonraki baskılarda başka belgeler de ekler. Her ne kadar belge sayısı sınırlı kalsa da Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan ikinci baskıdan itibaren kitaplara eklediği önsözde de bu konuya değinir. Daha önce başka bir yazıda⁵ bu mesele üzerine çalışmaya

5 Olcay Akyıldız ve Merve Şen'in Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Beykoz Üniversitesi'nin birlikte düzenledikleri 10-11 Nisan 2021 tarihinde gerçekleşen *Türkiye'de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını:*

devam ettiğimiz için burada detaylarına girmeyecek olsak da, bibliyografyada aslında aynı kitabın yeni baskıları dolayısıyla mükerrer görünen baskıların esasen farklı metinler olduklarını da iddia edebiliriz, çünkü parametinsel anlamda metni kuşatan bir önsözün varlığı bile o metne yönelik okumayı değiştirebilir. Dolayısıyla, burada bir kez daha detaylı eleştirel basımların önemini altını çizmek istiyoruz.

Öykü kitaplarında ise zaman zaman hem öykü sayılarında hem de sıralanışlarında değişiklikler söz konusu. Örneğin *Hallaç*'ın (1960) Dost Yayınları'ndan çıkan ilk baskısında "Uğraşsız", "Kutsal Aile" ve "Bay Suret" öyküleri yokken Can Yayınları'ndaki ilk baskısında (1988) bölümlendirmeler aynı kalarak bu üç öykü eklenmiştir. Yapı Kredi Yayınları'ndaki toplamda üçüncü baskıya tekabül eden 1999 yılı kitapta ise sadece "Yatak" öyküsünün yeri değişmiş, herhangi yeni bir öykü eklenmemiştir ve sonraki baskılarda da sıralama ve içerikte herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. İlk Asya Matbaası'ndan çıkan *Gecede* (1968), daha sonra ikinci baskısını 1983 yılında Adam Yayınları'nda yapmıştır ve öykülerin yerlerinin değişmesi dışında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir, aynı şekilde Can Yayınları ve Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan baskılarda da herhangi bir değişiklik saptanmamıştır. Edebiyat araştırmacısı için bu değişiklikler hayli önemli olduğu için bibliyografya listesinde bu farkları detaylı olarak not ettik. Bibliyografyanın yeknesak akışı içerisinde listeyi kalabalık hale getiren bu notların, yazar ve yayınevinden kaynaklı farklılık ve müdahalelerin izini sürmeye imkân tanınması açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Aynı şekilde yazar, *Kalan* ve *Cüce*'nin belli bölümleri bu metinler henüz kitaplaşmadan önce farklı mecralarda yayımlanmıştır. Örneğin, *Cüce*'den bir bölüm henüz metin kitaplaşmadan önce *kitaplık* dergisinin Ocak-Şubat 2001 tarihli 45. sayısında "Yazarın hazırlamakta olduğu *Üç Başlı Ejderha* kitabından" notu düşülerek yayımlanmıştır. *Cüce*'nin başka bir kısmı ise 2001 yılında Cem Mumcu'nun editörlüğünde hazırlanan *Cinsel Öyküler* (Okuyan Us) derlemesinde okurla buluşmuştur. Mustafa Horasan'ın hazırladığı görselleri ve farklı fontta yazılmış kısımları içermeyen bu bölüm, kitaptan oldukça farklı bir versiyon olarak sunulmuştur. Tüm bu bilgiler ışığında, 2005 yılında *Üç Başlı Ejderha* ismiyle yayımlanacak metnin burada *Cüce*

Kadınların Arşivlerdeki Yeri sempozyumunda birlikte sunmuş oldukları "Anlatımın Yüzeyinden Arşivin Çeperlerine: Leylâ Erbil Edebiyatı ve Arşivini Bir Arada Düşünmeye Yönelik Bir Tartışma Denemesi" başlıklı bildiri, makale olarak yayımlanma sürecinde.

adıyla bir kısmının yayımlandığına dair sunulan bilgi oldukça ilginç bir mahiyet kazanır.⁶ *Kalan*'ın son bölümü de aynı şekilde metin henüz kitaplaşmadan önce, 2012 yılında ayrı bir bölüm olarak *F* dergisinde yayımlanmıştır. Kitapların belli kısımlarının farklı not ve niyetlerle belli mecralarda yayımlanmasının yanı sıra, öykülerinde tespit edilen süreklilik de bu çalışma esnasında izini sürdüğümüz hususlardan biri oldu. Örneğin, yazarın ilk defa *Gecede*'de yayımlanan (1968) "Ayna" öyküsüyle *Eski Sevgili*'de yayımlanan (1977) "Bunak" öyküsü birbirinden yer yer farklılaşsa da her iki öyküdeki ortaklıklar, "Bunak"ın bir yeniden yazım denemesi mi yoksa "Ayna"nın devamının kaleme alınması mı; bize bu soruları sordurdu. Dolayısıyla farklı versiyonlarda yayımlanan kitap nüshaları dahil olmak üzere, metinler arasındaki farklılıkları da göz önünde bulundurduğumuzda Leylâ Erbil'in edebi üretimini öncesiz ve sonrasız yekpare bir bütün olarak ele almak imkânsızlaşmakta. Bu verilerin her birinin metinlerin kitaplaşma süreçlerine dair işaretler barındırdığını ve metnin dışındaki süreçlere dair de fikir edinmeye imkân tanıdığını söyleyebiliriz. Biz bu çalışmada sadece farklı baskılar konusunda dikkatli olunması gerektiği konusunun altını çizmekle ve içindekiler listesindeki farklara ya da yepyeni bir bölüm eklenmişse ona dikkat çekmekle yetindik ancak bizce bundan sonra gelecek adım özellikle bazı Leylâ Erbil kitaplarının dipnotlu ve açıklamalı bir şekilde eleştirel basımlarının hazırlanması.

Sonuç Yerine: Edebiyat Araştırmalarının Sorumluluğu

Leylâ Erbil çalışmalarının 2000'li yıllardan sonra kazandığı ivmeye işaret etmek, bu bibliyografya çalışmasının önemli tespitlerinden birisi oldu. Bunun bize Türkiye'deki edebiyat çalışmaları açısından söylediklerini üzerinde durmaya değer buluyoruz. Üniversitelerdeki eleştirel ortamın, tartışma zemininin ve entelektüel alışverişin bu anlamda ne kadar önemli olduğunu romantik bir güzelleme olarak değil özerk, özgür ve eleştirel akademinin önemine vurgu yapmak için hatırlatmak istiyoruz. Nasıl Leylâ Erbil edebiyatı çoğu zaman susulanın, ötelenenin, dilsizleştirilenin, travmanın, yasın sesi olmuşsa akademik çalışmalar da bu söylenmeyi dillendiren edebiyatın sorumluluğunu almak ve tartışmak zorundadır. Leylâ Erbil'in *Cüce* son-

⁶ *Cüce*'nin hazırlanma ve kitaplaşma sürecini odağına alan; yazardan editöre, okurdan eleştirmenlere *paratext*'e dair çevrimlerinin detaylı analizini sunan bir değerlendirme için bkz. Olcay Akyıldız ve Merve Şen, "Arşivden Kitaba Cüce: Medyanın ve Hakikatin Katmanları". *Notos*. s. 86 (Mayıs-Haziran 2021): 46-56.

rasında ivmelenerek *Kalan*'la patlama yapan, artık susturulamayan edebiyatı ülkenin içinden geçtiği süreçlerin bir anlamda aynası olmuştur. Edebiyat araştırmaları da güncel ve politik olanı etik ve estetik dengesi içerisinde tartışmalıdır. Bu anlamda Bilkent Üniversitesi çevresinde gerçekleşen sempozyum ve ardından hazırlanan *Leylâ Erbil'de Etik ve Estetik* kitabı, sonrasında gelecek çalışmalara ivme vermesi açısından önemli ve belirleyicidir. Ya da son on yılda Boğaziçi Üniversitesi'nde Leylâ Erbil üzerine beş adet yüksek lisans tezi yazılmış olması, hem bu tezleri yazarların hem de Leylâ Erbil projesi kapsamında çalışanların birlikte düşünerek, tartışarak birbirlerinin yazdıklarına itiraz ederek oluşturdukları ortak çalışma alanı. Öncesinde Leylâ Erbil üzerine çalışmış öğrencilerin gönüllü olarak arşiv projesine katkı sunmaları. Arşiv ya da bibliyografya gibi daha statik ve nötr olduğu düşünülen çalışma süreçlerinin bu eleştirel üretimden beslenerek oluşturulması ve sorunsallaştırılması. Lisans ve yüksek lisans düzeyindeki derslerde Leylâ Erbil ile tanışan, bu tanışıklığı daha derinlikli çalışmalara dönüştüren ve tez savunmaları gibi esasen entelektüel bir mücadele ve müzakere alanı olan ortamlarda bilgi alış-verişinde bulunan, Arşiv'in işaret ettiklerinin peşine düşerek olası ortak çalışmaları da not eden bu dinamik süreç bize bir kez daha korumamız gerekeni hatırlatıyor. Üniversite ya da daraltarak söylersek edebiyat disiplini edebiyat tarihine dair bilgilerin sıralandığı, ezberlendiği bir yer değil, aksine edebiyat tarihini, kanonu, kadın yazarların kimi zaman erkek eleştiri tarafından sessizleştirilmesini, yayın dünyası ile edebi üretimin ilişkisini, sansürü, yasaklanana ya da makbul olanı da gören ve tartışmaya açan bir alan olmalıdır. Bu saydıklarımız bir kısmını doğrudan kendi deneyimimiz olarak yaşadığımız süreçler. Tüm bunlar akademinin imkânları üzerine yeniden düşündüğümüz bu günlerde ortak çalışmaların önemine, kapsamlı yazar biyografi ve bibliyografyalarının akademinin nafîle namazlarından olmadığı gerçeğini fark etmemize vesile olursa ne mutlu bize.

Bibliyografya çalışması hata kabul etmeyen, bir parça takıntılı detaycılık isteyen mekanik bir çalışma. Biz ise süreci Leylâ Erbil edebiyatı, arşivi ve bibliyografyası üçgeninde ele aldığımız için işin mekanik kısmını hep ikincil olarak hissettik ama hata yapmamak için de azami dikkat göstermeye çalıştık. Elbette düzeltilmeye her zaman açık pek çok eksliğimiz ve hatamız olmuştur. Bununla birlikte esasen bir argüman barındırmadığımızı söyleyebileceğimiz bibliyografya çalışması, hem tür hem tasnif özelinde yapılan tercihlerden ötürü birer iddia içerdiği için her zaman itiraza açıktır.

Kaynaklar

- Akyıldız, Olcay ve Merve Şen. "Arşivden Kitaba *Cüce*: Medyanın ve Hakikatin Katmanları." *Notos*. s. 86 (Mayıs-Haziran 2021): 46-56.
- Armağan, Yalçın ve Erkan Irmak. "Beni Günah Çıkarmaya Zorlamak İstiyorsunuz Sanki." *Yeni yazı*. s. 11 (Eylül 2012): 87-101.
- Dündar, Hülya. "Leylâ Erbil'in Yaşam Öyküsü." *Leylâ Erbil'de Etik ve Estetik*. Hazırlayan Süha Oğuzertem, 11-23. İstanbul: Kanat, 2007.
- Erbil, Leylâ. *Hallaç*. 1. bs. Ankara: Dost, [1960].
- _____. *Gecede*. 1. bs. İstanbul: Asya Matbaası, 1968.
- _____. *Tuhaf Bir Kadın*. 1.bs. İstanbul: Habora, 1971.
- _____. "Sanrı". *Yeni Ufuklar*. s. 38 (Kasım 1956): 717-720.
- _____. "Postacı". *Papirüs*. s. 28 (Ekim 1968): 35-45.
- Özer, Nilay. "Leylâ Erbil Bibliyografyası". *Leylâ Erbil'de Etik ve Estetik*. haz. Süha Oğuzertem, 23-43. İstanbul: Kanat, 2007.
- Şahin, Elmas. "Leylâ Erbil Bibliyografyası." „,bir tuhaf kuştur, gölgesi zihin,,, hazırlayan Kaya Tokmakçioğlu, 259-287. İstanbul: Aylak Adam, 2013.
- Schweissgut, Karin. *Individuum und Gesellschaft in der Türkei: Leylâ Erbil's Roman Tuhaf Bir Kadın (Eine Sonderbare Frau)*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 1999.
- Şen, Merve ve Olcay Akyıldız. "Leylâ Erbil'den Kalanlar: Yazar Arşivlerinde Çoğalan Sesler ve Öznellik." *Monograf*. s. 12 (2019): 314-322.
- Leylâ Erbil'de Etik ve Estetik*. haz. Süha Oğuzertem. İstanbul: Kanat, 2007.
- Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar*. haz. Leylâ Erbil. İstanbul: Yapı Kredi, 1996.
- „,bir tuhaf kuştur, gölgesi zihin,,, Hazırlayan Kaya Tokmakçioğlu. İstanbul: Aylak Adam, 2013.